

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, старшого наукового співробітника науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ Чаплинського Костянтина Олександровича на дисертацію Моїсєєва Максима Геннадійовича за темою: «**Основи методики розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя**», представлену до захисту у разову спеціалізовану вчену раду у Національній академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність дослідження. Дисертаційне дослідження М. Г. Моїсєєва «Основи методики розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя» виконано з надзвичайно актуальної проблематики, яке має важливе значення як для теорії кримінального процесу, криміналістики, так і правозастосовної практики. Наукова розробка присвячена комплексному аналізу теоретичних і прикладних засад розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, а також обґрунтуванню сучасних підходів до формування криміналістичної методики виявлення, розкриття та досудового розслідування відповідних кримінальних правопорушень. Робота виконана у контексті трансформації кримінального процесуального законодавства України та активного впровадження цифрових технологій у діяльність судової влади.

Своєчасність й актуальність теми дисертації не викликає сумнівів, оскільки вона зумовлена інтенсивним розвитком електронного судочинства, широким використанням автоматизованих систем документообігу, електронних реєстрів, цифрових сервісів та інформаційних платформ у діяльності органів правосуддя. Ці процеси суттєво підвищили ефективність, оперативність і прозорість судового провадження, однак одночасно сформували нові ризики, пов'язані з можливістю

несанкціонованого втручання у функціонування інформаційних систем. Такі посягання становлять підвищену суспільну небезпеку, оскільки здатні впливати на достовірність процесуальної інформації, порядок розподілу справ, рух судових документів і загалом на авторитет правосуддя.

Окрім того, в умовах інтенсивної цифровізації державного управління, а також на тлі запровадженого воєнного стану, коли значна кількість управлінських і процесуальних процедур переноситься в електронне середовище, кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним втручанням у роботу автоматизованих систем, набувають підвищеної суспільної небезпеки. Їхня специфіка полягає в тому, що такі посягання нерідко мають прихований характер, вчиняються з використанням легітимних облікових записів, технічних засобів маскування, змін у конфігурації програмного забезпечення або маніпулювання електронними даними. Такі обставини обумовлюють необхідність розробки нового інструментарію розслідування кримінальних правопорушень або удосконалення існуючого.

Беззаперечним є факт, що на сьогодні кількість кримінальних правопорушень щодо незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя має тенденцію до збільшення. Разом із тим, питання криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя не отримали достатньої уваги зі сторони науковців. Сьогодні для працівників органів досудового розслідування нагальною є потреба у використанні адаптованої криміналістичної методики розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя з урахуванням чинного законодавства, сучасної правоохоронної практики, специфіки роботи з цифровими слідами, залучення спеціальних знань та функціонування систем в сфері правосуддя в умовах воєнного стану.

Виходячи з наведеного, можна зазначити, що тема дослідження є актуальною й вчасною. Аргументи, викладені здобувачем на обґрунтування актуальності теми (стор. 16–27 дис.), переконують у необхідності та вчасності її

дослідження. Представлена дисертація має теоретичну цінність і конкретну практичну спрямованість, відповідає вимогам актуальності і має безпосередній зв'язок з програмними документами щодо протидії злочинності в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних напрямів державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки, цифровізації правосуддя та протидії кіберзлочинності, затвердженої Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 № 2163-VIII. Робота відповідає Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220); Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11.06.2020 № 454), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки (наказ МОН України від 03.02.2022 № 109).

Тема дисертації затверджена Вченою радою НАВС 29 листопада 2022 року (протокол № 15), зареєстрована Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1144, 2022 рік).

Мета і завдання наукового дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Дисертант правильно визначив мету дисертаційного дослідження, яка полягає у розробленні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо формування та вдосконалення криміналістичної методики розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, спрямованих на підвищення ефективності виявлення, розкриття та розслідування відповідних кримінальних правопорушень (стор. 20 дис.).

В цілому, мета дослідження зумовила постановку й вирішення таких завдань: 1) розкрити теоретико-правові засади тлумачення поняття, ознак та функцій електронного судочинства в Україні; сформувати криміналістичну характеристику незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя; виокремити криміналістичну

характеристику особи, яка незаконно втручається в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя; проаналізувати та виокремити обстановку та слідову картину; визначити обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні; окреслити основні аспекти взаємодії слідчого з іншими суб'єктами під час розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя; визначити особливості проведення огляду та специфіку обшуку; надати рекомендації щодо проведення допиту під час розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя; розглянути засади використання спеціальних знань у кримінальному провадженні (стор. 20–21 дис.).

Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначено дисертантом правильно. *Об'єкт дослідження* – суспільні відносини у сфері діяльності органів досудового розслідування під час розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. *Предмет дослідження* – основи методики розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним науковим дослідженням, у якому запропоновано методологічні основи розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя з урахуванням сучасного стану кримінального процесуального законодавства та практики діяльності органів кримінальної юстиції. У роботі обґрунтовано низку нових положень, висновків та практичних рекомендацій.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на результати, що мають вагому наукову новизну, зокрема, *вперше*:

– розроблено концептуальні засади криміналістичної методики розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, що ґрунтуються на криміналістичній характеристиці таких елементів кримінального протиправного посягання,

передбаченого ст. 376-1 КК України, як: особа правопорушника, предмет посягання, спосіб, обстановка і слідова картина, взаємозв'язок яких зумовлює специфіку тактики збирання доказів шляхом проведення процесуальних дій;

– визначено перелік обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі досудового розслідування: 1) обставини, пов'язані зі складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376-1 КК України; 2) обставини, пов'язані з кримінальною процесуальною діяльністю й передбачені ст. 91 КПК України; 3) обставини, що не входять до предмета доказування, проте мають криміналістичне значення (умови функціонування автоматизованих систем, рівень захищеності інформації, доступи користувачів, технічні вразливості, поведінкові та професійні характеристики причетних осіб);

– на основі диференціації завдань початкового етапу розслідування розроблено алгоритмізований порядок збирання стороною обвинувачення доказів учинення незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, що передбачає проведення взаємоузгодженого комплексу процесуальних дій, об'єднаних єдиним тактичним задумом (огляду, обшуку, допиту, проведення судових експертиз), із урахуванням специфіки виявлення, фіксації та дослідження цифрових слідів;

– розроблено алгоритм огляду електронного середовища у кримінальних провадженнях щодо незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, який, на відміну від існуючих підходів, враховує використання віддалених механізмів доступу до системи за допомогою спеціального програмного забезпечення та орієнтований на виявлення слідів дистанційного підключення, керування обліковими записами, запуску сторонніх програмних компонентів, зміни мережевих параметрів і модифікації електронних даних.

Окрім того, дисертантом у науковому дослідженні *удосконалено*:

– поняття «електронне судочинство», зміст якого передбачає нормативно врегульовану систему організаційних, процесуальних та інформаційно-технологічних засобів, за допомогою яких забезпечується здійснення судової

діяльності, електронна взаємодія суду з учасниками процесу, рух процесуальних документів, доступ до судової інформації, а також реалізація принципів доступності, гласності, відкритості і безпеки правосуддя;

– науково-методичні підходи до формування криміналістичної характеристики незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, що ґрунтуються на системно-структурному та інформаційно-цифровому аналізі механізму кримінального правопорушення, відповідно до яких виокремлено та обґрунтовано криміналістично значущі елементи (особа правопорушника, предмет посягання, спосіб, обстановка, слідова картина), що сприяє всебічному, повному й об'єктивному вирішенню тактичних завдань досудового розслідування;

– напрями взаємодії у кримінальному провадженні. В цьому контексті визначено необхідність розроблення та прийняття відомчого нормативно-правового акту – Інструкції про організацію взаємодії слідчих з правоохоронними органами, органами та установами системи правосуддя, а також іншими суб'єктами під час розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя;

– криміналістичні рекомендації щодо допиту свідків, заявників, підозрюваних та інших учасників у кримінальних провадженнях щодо незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, з орієнтацією на встановлення не лише обставин технічного втручання, а й ознак корупційної обумовленості діяння, зокрема зацікавленості в зміні черговості розгляду справ, втручанні в автоматизований розподіл, коригуванні відомостей у системі чи створенні переваг для окремих учасників судового процесу.

У дисертації *дістали подальшого розвитку:*

– характеристика слідової картини незаконного втручання в роботу автоматизованих систем у сфері правосуддя, що охоплює матеріальні (цифрові сліди несанкціонованого доступу до автоматизованих систем та інформаційних ресурсів органів і установ системи правосуддя; цифрові сліди внесення змін до

інформації, що обробляється або зберігається в таких системах, а також порушення їх нормального функціонування) та ідеальні сліди (працівники органів та установ системи правосуддя – працівники, які безпосередньо або опосередковано спостерігали використання автоматизованих систем; особи, які виявили ознаки незаконного втручання чи повідомили про них; особи, що здійснювали налаштування програмного забезпечення);

– наукові положення щодо тактики проведення обшуку шляхом урахування впливу правового режиму воєнного стану, зростання кіберзагроз та необхідності протидії можливим формам дистанційного втручання, знищення або спотворення електронної доказової інформації, у тому числі в контексті кібердій, пов'язаних зі збройною агресією РФ проти України;

– криміналістичні рекомендації щодо використання під час розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя спеціальних знань шляхом надання консультацій і технічної допомоги та призначення судових комп'ютерно-технічних експертиз, експертиз телекомунікаційних систем, технічного захисту інформації, документів, а в разі поєднання незаконного втручання з корупційними проявами – експертиз матеріалів, речовин та виробів, економічних, фоноскопічних та інших експертиз залежно від слідчої ситуації, що сприяє ефективному виявленню, фіксації, вилученню та дослідженню слідів і забезпеченню їх цілісності та автентичності.

Усі викладені положення і пропозиції характеризуються новизною, сприяють удосконаленню і розвитку вже існуючих наукових знань щодо розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, супроводжуються відповідними пропозиціями щодо уточнення окремих наукових положень та рекомендацій. Враховуючи викладене, слід наголосити, що аналізована дисертація є значущою як з позицій теорії кримінального процесу і науки криміналістики, так і з точки зору практичної діяльності щодо вирішення проблемних питань розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя у контексті сучасного стану українського процесуального

законодавства та слідчої практики. Елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Значення одержаних результатів для освітнього процесу, науково-дослідної діяльності й правозастосовної практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Результати дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю, а сформульовані в ньому пропозиції сприяють підвищенню ефективності розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані у:

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення процесу розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 27.03.2026 № 31231-2026);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін з кримінального процесу та криміналістики, підготовки навчально-методичних праць (акт Національної академії внутрішніх справ від 06.05.2026 № 143-ОП);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальших досліджень проблем розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя (акт Національної академії внутрішніх справ від 06.05.2026 № 144-нд).

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації визначається методологічною основою проведеного дослідження. Для досягнення поставленої мети, виконання обумовлених нею завдань, забезпечення наукового обґрунтування результатів дослідження, використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів (стор. 21–22 дис.).

Достатній ступінь обґрунтованості та достовірності висновків підтверджується і достатньою **емпіричною базою дослідження**. Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України,

Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора за період 2020 р. – чотири місяці 2026 року; вироки Єдиного державного реєстру судових рішень за період 2020 р. – чотири місяці 2026 року; дані, отримані внаслідок вивчення й узагальнення матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких за ст. 376-1 КК України здійснювали протягом 2020–2025 років; результати анкетування 112 слідчих НПУ, 36 прокурорів. Позитивним є те, що дисертантом емпіричні дослідження проводили в усіх регіонах України. Під час підготовки дисертаційного дослідження здобувачем використано власний практичний досвід роботи на різних посадах Національної поліції України.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у дев'яти наукових працях, серед яких чотири статті – опубліковані у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, а також у чотирьох тезах доповідей, опублікованих у збірниках науково-практичних конференцій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено в доповідях на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану» (м. Київ, 18 листопада 2022 р.); «Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України» (м. Київ, 27 жовтня 2023 р.); «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 28 квітня 2023 р.); «Кримінологія і війна: екзистенційні виклики для України» (м. Київ, 6 листопада 2025 р.).

Аналіз наукових публікацій дозволяє дійти висновків, що наукові положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані дисертантом, переважно є обґрунтованими, об'єктивними, достовірними та містять елементи наукової новизни, а також підтримані науковою спільнотою.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Структура дисертації відповідає поставленими дисертантом перед собою завданням. Наукова розробка

відповідає логіці наукового пошуку, зорієнтована на розкриття визначеної мети дисертаційного дослідження. Представлена дисертація виглядає достатньо ґрунтовним й цілісним науковим дослідженням, адже в ньому вирішена низка теоретичних і практичних завдань, зокрема щодо визначення теоретичних і практичних засад розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, у контексті сучасного кримінального процесуального законодавства України та умов запровадженого правового режиму воєнного стану.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (210 джерел на 22 сторінках) і 5 додатків (на 20 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 237 сторінок, з них основного тексту – 180 сторінок.

Анотація у стислій формі представляє основні тези наукової розробки, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати дослідження. Анотація викладена державною і англійською мовами (стор. 2–13 дис.).

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, окреслено емпіричну базу дослідження, зазначено відомості про апробацію результатів дослідження та практичне значення його результатів, публікації здобувача та структуру дисертації (стор. 16–27 дис.).

У **першому розділі дисертації «Теоретико-правові засади електронного судочинства в Україні»** (стор. 28–101 дис.) сформовано поняття, визначено ознаки та функції електронного судочинства в Україні. Доведено, що інтенсивний розвиток комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій упродовж ХХ–ХХІ століть істотно вплинув на формування сучасних інформаційних систем. Враховуючи законодавчі положення дисертантом виокремлено основні функції електронного судочинства, які відображають його багатогранний характер і підтверджують, що йдеться не про використання окремих технічних засобів, а про комплексну правову категорію, яка забезпечує реалізацію завдань судової влади

з урахуванням сучасних технологічних можливостей та вимог верховенства права (стор. 41–43 дис.).

Розроблено криміналістичну характеристику незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, яка включає наступні елементи: спосіб і обстановку вчинення кримінального правопорушення; знаряддя й засоби, використані правопорушником; предмет протиправного посягання; особу потерпілого; особу правопорушника; типові сліди кримінального правопорушення.

З'ясовано, що специфіка таких кримінальних правопорушень обумовлена використанням інформаційних технологій, службових або інших технічних можливостей доступу до електронних ресурсів, а також характером інформації, що обробляється відповідними системами.

Схарактеризовано види втручання за джерелом по відношенню системи правосуддя: 1) зовнішньо-системне втручання – будь-яке втручання, що здійснюється суб'єктами, які не належать до системи правосуддя і не беруть участь у судово-правових відносинах; 2) внутрішньо-системне втручання – втручання з боку суб'єктів, які належать до системи правосуддя, є постійними чи тимчасовими учасниками судово-правових відносин.

Наведено класифікацію осіб, які вчиняють незаконне втручання в роботу автоматизованих систем, за рівнем займаних ними посад, зокрема, в судовій гілці влади. Сформовано типовий криміналістичний портрет особи правопорушника досліджуваної категорії кримінальних правопорушень (стор. 56–62 дис.).

Схарактеризовано предмет та спосіб учинення незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя.

Предмет незаконного втручання в роботу автоматизованих систем у сфері правосуддя становлять насамперед електронні інформаційні ресурси та дані, що обробляються в таких системах, а також програмно-технічні елементи, які забезпечують їх функціонування. Саме аналіз цих об'єктів дозволяє встановити характер протиправного впливу, визначити механізм вчинення кримінального

правопорушення та сформувати належну доказову базу у кримінальному провадженні.

Наведено обстановку та слідову картину незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя (стор. 85–96 дис.). Доведено, що найбільш інформативними матеріальними слідами таких протиправних дій є електронні документи та інші дані, що зберігаються в автоматизованих системах, базах даних і журналах обліку доступу.

У другому розділі дисертації «Організація розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя» (стор. 102–134 дис.) виділено обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні. Наголошено, що встановлення події кримінального правопорушення нерозривно пов'язане з дослідженням функціонування відповідних інформаційних ресурсів, зокрема систем автоматизованого документообігу суду, електронного розподілу судових справ та інших цифрових компонентів судової гілки влади. У таких випадках предмет доказування охоплює не лише традиційні обставини кримінального правопорушення (час, місце, спосіб його вчинення), а й технічні аспекти функціонування інформаційної системи, характер змін у її роботі, наявність несанкціонованого доступу, модифікації або блокування інформації.

Розглянуто практичні підходи до процесу планування досудового розслідування шляхом визначення конкретних етапів такої діяльності та оптимізації організаційно-практичних дій суб'єктів розслідування на кожному з таких етапів. Значну увагу приділено проблемним питанням взаємодії слідчого з іншими суб'єктами під час розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя.

Виокремлено обставини, що перешкоджають якісній взаємодії, зокрема недосконалість нормативного регулювання міжвідомчої й внутрішньо-системної взаємодії – 15 %, нерозуміння окремими учасниками змісту, завдань і меж такої взаємодії – 17 %, відсутність зацікавленості або належної ініціативності з боку окремих суб'єктів, які повинні бути залучені до взаємодії – 32 %, низький рівень

матеріально-технічного забезпечення діяльності, пов'язаної з фіксацією, збереженням та дослідженням цифрової інформації – 46 % (стор. 118 дис.).

Запропоновано прийняття спільного міжвідомчого нормативно-правового акта, а саме: «Інструкції про організацію взаємодії слідчих з правоохоронними органами, органами та установами системи правосуддя, а також іншими суб'єктами під час розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя», для уніфікації алгоритмів міжвідомчої взаємодії, а також створення належних організаційно-правових передумов для повного, всебічного й об'єктивного встановлення обставин кримінального правопорушення.

У третьому розділі дисертації «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя» (стор. 135–188 дис.) розкрито організаційно-тактичне забезпечення проведення огляду, обшуку, допиту, а також визначено особливості використання спеціальних знань та призначення судових експертиз у кримінальному провадженні.

Визначено особливості огляду місця події, службових приміщень, технічних пристроїв і цифрових носіїв інформації під час розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії, які мають низку специфічних особливостей. Зосереджено увагу на огляді службової документації, технічних журналів, інструкцій із використання інформаційних систем, а також документів, що відображають діяльність працівників установи.

Наведено фактичні підстави для проведення обшуку та основні завдання процесуальної дії. Значну увагу приділено тактичним прийомам обшуку. Тактику обшуку розглянуто з урахуванням спеціальних процесуальних правил, обумовлених дією особливого правового режиму воєнного стану.

Зосереджено увагу на тактиці обшуку за місцем роботи підозрюваних осіб, у службових кабінетах працівників апарату суду, адміністраторів систем, технічного персоналу, за місцем проживання таких осіб, а також у приміщеннях,

що можуть використовуватися їхніми родичами, знайомими, посередниками або іншими особами, залученими до реалізації протиправного механізму. Наголошено, що окремими об'єктами обшуку можуть бути серверні приміщення, архівні кімнати, приміщення, де зберігаються резервні копії, мережеве обладнання, робочі станції, ноутбуки, мобільні телефони, зовнішні носії інформації, маршрутизатори, токени доступу, засоби електронного підпису, документація з адміністрування системи, а також записи, що містять логіни, паролі чи інші облікові дані.

Розкрито організаційно-тактичне забезпечення проведення допиту. Зосереджено увагу на тактичних прийомах допиту підозрюваного. Запропоновано градацію типових свідків у кримінальних провадженнях про незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. Визначено особливості проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (зокрема свідків та підозрюваних).

Досліджено форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень. Визначено особливості залучення спеціаліста під час огляду місця події, огляду комп'ютерної техніки, серверного обладнання, мережевих ресурсів або електронних носіїв інформації, обшуку, тимчасового доступу до речей і документів тощо.

Залучення спеціаліста дозволяє: визначити оптимальний перелік технічних пристроїв, облікових записів, файлів, журналів подій і баз даних, що підлягають вилученню чи копіюванню; встановити можливі місця зберігання доказової інформації, у тому числі у віддалених сховищах, резервних копіях, мережевих архівах, хмарних сервісах або на віртуальних серверах; швидко інтерпретувати зміст технічних параметрів, налаштувань доступу, часових міток, системних помилок, мережевих з'єднань і змін у структурі електронних документів; виявити ознаки несанкціонованого доступу, модифікації, видалення або блокування інформації, а також типові сліди стороннього втручання у функціонування програмного забезпечення. У підсумку це створює передумови для якісного

призначення судових експертиз і суттєво зменшує ризик втрати, пошкодження або процесуально неправильного вилучення цифрових доказів.

Схарактеризовано основні напрями використання спеціальних знань під час розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя.

Значну увагу приділено питанням призначення і проведення комп'ютерно-технічної експертизи, експертизи телекомунікаційних систем і засобів, експертизи у сфері технічного захисту інформації, почеркознавчої й технічної експертизи документів, а у разі поєднання незаконного втручання з корупційними проявами – також економічної, фоноскопичної та інших видів експертиз залежно від слідчої ситуації (стор. 178–186 дис.).

Загальні висновки дисертації відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження (стор. 189–195 дис.).

Дисертантом використано значну кількість вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, законодавчі та підзаконні нормативні акти України, а також значну кількість літературних джерел іноземних держав. Виходячи з цього, дисертація відповідає вимогам, що пред'являються для даного виду робіт, є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання, що має значення як для теорії кримінального процесу, науки криміналістики, так і правозастосовної практики.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертація виконана здобувачем самостійно, всі сформульовані положення та висновки є результатом власних досліджень автора. Використані ідеї, результати і тексти інших вчених мають посилання на відповідні джерела, що свідчить про відсутність привласнення чужих ідей чи наукових результатів без оформлення належного цитування. Отже, дисертантом дотримано норми законодавства про авторське право і суміжні права та надано достовірну інформацію про отриманні результати та джерела інформації, що свідчить про відсутність порушень академічної доброчесності.

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, можемо дійти висновку, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а

дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею. Дисертація підготовлена державною мовою, до її оформлення принципових зауважень у офіційного опонента немає.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Позитивно оцінюючи зміст дослідження, його актуальність та своєчасність, варто зазначити, що як і будь-яке наукове дослідження дисертаційного рівня, дана наукова розробка містить певні положення, які викликають зауваження та дискусійні питання, зокрема:

1. Так, у роботі зазначається, що незаконне втручання в роботу автоматизованих систем правосуддя нерідко здійснюється з використанням легітимного доступу до таких систем. Зазначене положення видається обґрунтованим з огляду на специфіку функціонування сучасних інформаційно-комунікаційних систем, однак потребує більш детального розкриття. Зокрема, залишається недостатньо з'ясованим питання щодо критеріїв, якими повинен керуватися слідчий для відмежування злочинного втручання від правомірних дій адміністратора чи іншого авторизованого користувача системи.

2. Дисертантом запропоновано алгоритмізований порядок збирання доказів на початковому етапі розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем правосуддя, що безперечно має практичне значення для уніфікації діяльності слідчого та підвищення ефективності розслідування. Водночас потребує додаткового обґрунтування питання щодо меж універсальності запропонованого алгоритму та можливих ризиків його практичного застосування. Так, не зрозуміло, наскільки розроблений порядок може бути адаптований до особливостей різних автоматизованих систем органів правосуддя, які відрізняються за архітектурою, функціональним призначенням, рівнем захисту інформації, механізмами журналювання подій, порядком адміністрування та зберігання цифрових слідів. У зв'язку з цим доцільно уточнити, які елементи алгоритму мають універсальний характер, а які потребують модифікації залежно від специфіки конкретної системи?

3. У дисертації слушно акцентовано увагу на цифровій природі слідової картини та необхідності належного документування цифрових слідів. Водночас, недостатньо розкритим залишаються питання забезпечення належності й допустимості цифрових доказів у випадках, коли інформація зберігається на віддалених серверах або у хмарних сервісах, розташованих за межами юрисдикції України. Потребує додаткового обґрунтування механізм підтвердження автентичності таких даних, порядок фіксації їх походження, забезпечення незмінності інформації, а також процесуальні гарантії отримання таких відомостей через механізми міжнародного співробітництва. Доцільно було б детальніше висвітлити питання взаємодії правоохоронних органів із іноземними постачальниками цифрових послуг та визначити критерії, за якими цифрові дані, отримані з іноземних інформаційних ресурсів, можуть бути визнані допустимими доказами у кримінальному провадженні.

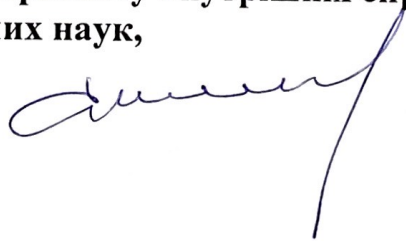
Висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну високу оцінку рецензованого дослідження, а насамперед характеризують складність та актуальність досліджуваної проблематики і можуть бути предметом для наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому, оформлення. Дисертація Моїсєєва М. Г. «Основи методики розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя», що подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У науковій розробці отримано нові науково-обґрунтовані результати, що відрізняються новизною у постановці та вирішенні проблем криміналістичного забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя на сучасному етапі розвитку науки і техніки, існуючих суспільно-правових реалій.

Загальний висновок. Дисертація на тему «Основи методики розслідування незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя» за актуальністю, ступенем наукової новизни,

обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право», а також вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261, наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Моїсєєв Максим Геннадійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

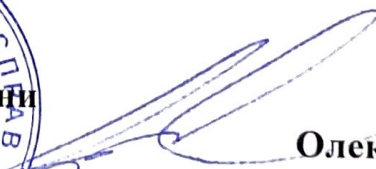
**Офіційний опонент –
старший науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії превентивної діяльності
та соціологічних досліджень ННІ підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України Дніпровського
державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор**

Костянтин ЧАПЛИНСЬКИЙ

Підпис Чаплинського К.О. засвідчую:

**Проректор
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
Заслужений діяч науки і техніки України
полковник поліції**

Олександр ЮНІН